

INIMESTE JA IDEEDE LIIKUMINE 17. SAJANDI ROOTSI ÜLIKOOLOIDES

Saateks

„Tartu Ülikooli ajaloo küsimuste“ 53. väljaanne ilmub eesti raamatu aastal, mis on pühendatud eestikeelse kirjasõna 500. aastapäevale ning annab meile temaatilise veebilehe sõnul põhjuse väärikalt tähistada, uhkust tunda ja rõõmustada oma keele ja kultuuri üle laiemaltki (vt raamatuaasta.ee). Seda võimalust ei jäta Tartu Ülikooli muuseum kasutamata, pealegi tähistab oma juubelit ka „Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi“ ise, mis on nüüdseks alates 1975. aastast ilmunud järjest 50 aastat. Oma sariväljaandega me mitte ainult ei hoia traditsiooni avaldada käsitlusi Tartu Ülikooli ajaloost ja ka laiemalt ülikoolide ja teadusajaloo küsimustest, vaid loodame ühtlasi rõõmustada lugejat sisuka eestikeelse lugemisvaraga.

Sarnaselt alguste otsimisega eestikeelse trükisõna loos pöörab ka meie kogumik pilgu kaugemale minevikku, Tartu Ülikooli loomis- ja kujunemisaegadesse. Kuigi ülikooli suure juubelini on veel aega, võib käesolevat „Tartu Ülikooli ajaloo küsimuste“ väljaannet lugeda sissejuhatuseks saabuva juubeliaasta tähistamisele. Kogumik otsib vastu-seid 17. sajandi ülikooliga seotud küsimustele üliõpilastest, ideede liikumisest ja muidugi raamatuaastale kohaselt – raamatutest.

Academia Gustaviana ja Academia Gustavo-Carolina olid rahvusvahelised, nii üliõpilased kui ka professorid liikusid sageli erinevate ülikoolide vahel. Nii nagu oli rahvusvaheline ja mitmekeelne 17. sajandi ülikool, on mitmes keeles ka käesolev kogumik, võimaldades avaldada ka välisautorite meile olulisi uurimistulemusi.

Kogumiku juhatabki sisse Turu ülikooli dotsendi Mari Välimäki artikkel „Students on the Move in 17th-Century Sweden“, mis keskendub

üliõpilaste liikumisele kolme Rootsi suurriigi ülikooli, Uppsala, Turu ja Tartu vahel. Lisaks üldisele statistilisele andmestikule avab artikkel ka ühe tudengi, Johannes Aeschilli Petraeuse näitel, kuidas ühest ülikoolist ja ülikoolilinnast teise asumise põhjused võisid olla väga erinevad ning kuivõrd oluline roll oli perekondlikel sidemetel ja võrgustikel ka ülikooliperede kujundamisel.

Üliõpilaste liikumismustreid käsitleb ka Meelis Friedenthal, kes näitab digiteeritud Tartu Ülikooli „Album academicum 1632–1710“ baasil, millised on kaasaegseid tehisintellekti tööriistu kasutades prosopograafilise analüüsi võimalused ja piirangud. Lisaks üliõpilaste päritolupiirkondadele vaatleb ta gratulatsioonide näitel ka üliõpilaste omavahelisi võrgustikke. Digihumanitaaria tööriistad avavad uusi võimalusi süsteemsete töövoogude loomiseks, allikabaaside ühendamiseks ja edasisteks arendusteks, kuid nagu ka Friedenthali artikkel näitab, jääb alati oluliseks uurija eksperdipilk.

Ka Kaarina Rein seab oma fookuse üliõpilastele, uurides üliõpilaste esitatud disputatsioonide abil, kes olid 17. sajandil akadeemiliselt aktiivsemad tudengid. Need, kes olid ülikooliõpingute ajal tegusad akadeemias ja esitasid korduvalt disputatsioone, jätsid oma jälje ka hilisemale Eesti ja Rootsi haridusmaastikule laiemalt – samadest meestest said koolijuhid, teoloogiaõpetajad ja pastorid.

Ülikoolide vahel ei liikunud aga mitte ainult inimesed, vaid ka ideed. Ove Averin näitab Academia Gustaviana loogikaprofessori Petrus Lideniuse loogikaõpiku näitel, et nii õpik kui ka loogikaõpe 17. sajandi keskpaiga Tartu Ülikoolis olid teiste Euroopa ülikoolide ja ideedega aktiivses dialoogis ning peegeldasid mitme mõjuka tollal kasutuses olnud loogikaõpiku ideestikku. Nende kõrvale kujundas Lidenius ka oma käsitluse.

Ideede levik ja akadeemia areng eeldab omakorda ressursse. Vääruslikumaid ja olulisemaid neist on raamatud ja raamatukogud. Tartu Ülikooli 17. sajandi raamatukogu kujunemisloos mängib olulist rolli Ludwig Hintelmanni annetus Academia Gustavianale. Kristi Viiding selgitab oma artiklis selle annetusega seonduvat, avades esmakordselt eesti keeles ülikooli kõne- ja luulekunsti professori Laurentius Lideniuse ülistus- ja tänukõne sisu ja tagamaid.

17. sajandi teemad võtab kokku Tartu, Uppsala ja Helsingi ülikooli muuseumide hariduslikku koostööprojekti tutvustav artikkel. Projektis

keskenduti küsimusele, kuidas käsitleda tänapäeva haridussüsteemis 17. sajandi ajalugu ning võrrelda tolle aja ajalookäsitlusi Eesti, Rootsi ja Soome ajalooõppes. Kolmel omaaegse Rootsi suurriigi ülikoolil on olnud sarnane ja omavahel tihedalt seotud saatust. Samamoodi on palju ühisjooni Eesti, Rootsi ja Soome ajaloos. Samas näitab õppekavade ja õppematerjalide analüüs, et ühine minevik ei tähenda veel samasugust minevikukäsitlust. Tänapäevane ajalooõpetus vajabki aina enam mitmeperspektiivset lähenemist ning oskust erinevaid minevikukäsitlusi kriitiliselt hinnata ja analüüsida. Ülikoolide muuseumide projekt seadis eesmärgiks luua õppematerjal, mis aitaks käsitleda 17. sajandi ajalugu Eestis, Rootsis ja Soomes, aidates ühelt poolt luua suuremat pilti oma maa loost võrdluses naabritega ning väärtustades teisalt iga rahva ja maa enda lugusid. Samuti oli oluline tuua klassiruumi aktiivset, õppijast lähtuvat õpet ja arendada ajaloolise mõtlemise oskusi (näiteks empaatiat) esemaliste allikate abil. Tulemusena valmisid nii Uppsalas, Tartus kui Helsingis „17. sajandi tudengikohvrid“.

Rubriigis „Muuseumikogud“ tutvustab Tartu Ülikooli muuseumi kuraator Sirje Sisask muuseumi kogudes säilitatavaid ajaloolisi meditsiinilisi õppevahendeid ja katseriistu, millega Toomemäel ülikooli vanas anatoomikumis õpetati välja terveid arstide põlvkondi. Neid valmistati nii kohapeal kui ka telliti tunnustatud Euroopa tegijatelt. „Kroonika“ rubriigis vaatab muuseumi näitusevaldkonna koordinaator Karoliina Kalda tagasi „Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024“ põhiprogrammi kuulunud projektile „Toomemäe taasavamine“ ning kuraator Ingrid Sahk võtab kokku näituse „Me eksleme maailma rajus. Sõjavarjus loodud kunst: Geislingen 1944 – Tartu 2024“. Kogumiku lõpetab traditsiooniliselt Tartu Ülikooli muuseumi aruanne 2024. aasta kohta.